

فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی  
دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)  
سال دوازدهم شماره ۴۶ تابستان ۱۴۰۲

## طراحی الگوی راهبردی تامین امنیت ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

### ● مسعود آقامحمدی ●

دانش آموخته دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

### ● محمدباقر خرمشاد ●

دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

### ● سیدجلال دهقانی فیروزآباد ●

استاد دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

### ● عبدالله مرادی ●

استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۱۵

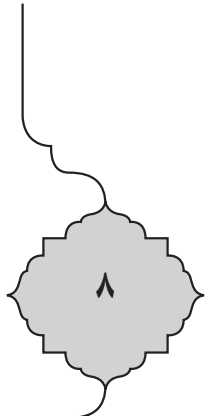
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۸

### چکیده

در ساختار آনারشی حاکم بر نظام بین‌الملل که فاقد اقتدار مرکزی برای جلوگیری از تجاوز می‌باشد، اولین هدف کشورها، حفظ امنیت ملی است. بنابراین، مهم‌ترین هدف سیاست خارجی ج.ا.ایران، تأمین امنیت ملی می‌باشد. هدف از نگارش این مقاله ارائه الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی با بهره‌گیری از اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری «مدظله‌العالی»، اسناد بالادستی، تجربیات گذشته و نیز تجربیات سایر کشورها می‌باشد.

تحقیق حاضر از نوع کاربردی-توسعه‌ای و باروش تحلیل محتوای کیفی و اکتشافی انجام شده است. نمونه‌گیری به روش هدفمند و قضاوتی-نسبتی می‌باشد. حجم نمونه آماری متشکل از ۶۰ نفر از اساتید و صاحب‌نظران حوزه امنیت ملی و سیاست خارجی بودند. برای تجزیه و تحلیل دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری «مدظله‌العالی» و نیز استخراج رویکردهای اسناد بالادستی از روش تحلیل محتوا استفاده شد. ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها از طریق ابزار داده‌بنیاد استخراج گردید. بر اساس نتایج تحلیل بیشترین رتبه میانگین تاثیر را بعد فرهنگی و آخرین رتبه بعد محیط زیست بود. الگو به همراه ابعاد و مولفه‌های آن به کمک نرم افزار معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی مورد تحلیل قرار گرفت که شکل اولیه الگو به همراه مقادیر اعداد تاثیر ذکر گردیده است. در نهایت رابطه بین ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها احصاء و الگو در ۶ بعد، ۱۷ مولفه و ۸۲ شاخص (بعد فرهنگی ۳ مولفه و ۱۶ شاخص، بعد اجتماعی دارای ۴ مولفه و ۱۶ شاخص، بعد سیاسی ۳ مولفه و ۱۶ شاخص، بعد اقتصادی ۳ مولفه و ۱۴ شاخص، بعد نظامی ۳ مولفه و ۱۳ شاخص و بعد محیط زیست ۲ مولفه و ۷ شاخص) ارائه گردید.

**کلید واژگان:** امنیت، امنیت ملی، سیاست خارجی، سیاست خارجی ج.ا.ایران



### مقدمه

در ساختار آنارشی حاکم بر نظام بین‌الملل که فاقد اقتدار مرکزی برای جلوگیری از تجاوز می‌باشد، اولین هدف کشورها، حفظ امنیت ملی<sup>۱</sup> و صیانت از کشور است. چون تأمین امنیت ملی و بقای کشور، پیش شرط سایر منافع ملی است و بدون آن تحقق سایر اهداف ملی غیرممکن خواهد بود، بنابراین مهم‌ترین، حیاتی‌ترین و فوری‌ترین هدف سیاست خارجی<sup>۲</sup> ج.ا.ایران، حفظ موجودیت و تأمین امنیت ملی می‌باشد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۵: ۴۸). در دوران پس از جنگ سرد، نظام بین‌الملل با گذار از ساختار دوقطبی به ساختار جدید، شرایط جدیدی را فراروی ج.ا.ایران گشوده است که با فهم آن می‌توان الگوی تأمین امنیت ملی را متناسب با شرایط جدید طراحی کرد. در شرایط جدید علیرغم تغییر و تحول در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اما مسئله بسیار مهم، موضوع امنیت<sup>۳</sup> خواهد بود (بیات، ۱۳۹۵).

مقام معظم رهبری در خصوص اهمیت سیاست خارجی در تأمین امنیت ملی می‌فرماید: «سیاست خارجی و دستگاه اداره‌کننده سیاست خارجی در حقیقت نیمی از نظام سیاسی است که رابطه، حدود و منافع کشور را در اقطار عالم دنبال می‌کند. هر چه هم که دنیا از ارتباطات بیشتری و نزدیک‌تری برخوردار بشود، این نقش اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. خیلی از مشکلات کشورها را دیپلماسی توأم با ابتکار و اقتدار می‌تواند حل کند. در واقع دیپلماسی ابزار کارآمد اقتدار نظام سیاسی است. اقتدار نظام سیاسی را بیش از بسیاری از دستگاه‌هایی که حافظ و موظف به حفظ امنیت ملی هستند، دستگاه دیپلماسی و اداره‌کننده سیاست خارجی می‌تواند به عهده بگیرد و تحقق ببخشد.» (بیانات، ۱۳۷۹/۵/۲۵).

مسئله امنیت ملی و رابطه آن با سیاست خارجی موضوع مهمی برای همه کشورها، از جمله ج.ا.ایران است. اگر امنیت ملی را به مفهوم حراست و حفاظت از ارزش‌های حیاتی یک ملت در برابر هر گونه تهدید (بالفعل یا بالقوه)، ایجاد آرامش و اطمینان در آن در نظر بگیریم، امنیت ملی ما عمدتاً توسط عوامل بیرونی تهدید شده است. تهدیدات داخلی نیز کم و بیش ریشه در عوامل خارجی داشته است و قدرت‌های خارجی با دخالت‌های مستقیم و غیرمستقیم خود یا طراح آشوب‌ها و بحران‌ها بوده‌اند یا در گسترش و ادامه آن نقش داشته‌اند. نمونه روشن آن کودتای ۲۸ مرداد بود که عوامل خارجی (آمریکا

---

1. National Security  
2. Foreign Policy  
3. Security

وانگلیس) طراح آن بودند. بعد از انقلاب اسلامی نیز تقریباً در همه موارد از جمله جنگ تحمیلی عراق علیه ایران در سال ۱۳۵۹ و فتنه ۱۳۸۸ دخالت بیگانگان آشکار بود. سوال اصلی مقاله عبارت است از: «الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟» که برای پاسخگویی به سوال اصلی باید دیدگاه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری «مدظله‌العالی»، محورها و رویکردهای اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی نظام) در حوزه امنیت ملی در سیاست خارجی، تجربیات گذشته ج.ا.ایران، تجربیات سایر کشورها (کشورهای منتخب) و در نهایت ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران که در این پژوهش به عنوان سؤالات فرعی در نظر گرفته شده است، مورد توجه قرار گیرند.

### بیان مساله

امنیت، ابتدایی‌ترین و ضروری‌ترین نیاز انسان در سطوح مختلف است. در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان امنیت را به سه سطح انسانی، ملی و بین‌المللی (منطقه‌ای و جهانی) سطح‌بندی کرد. امنیت ملی از دو وجه کاملاً به هم پیوسته داخلی و خارجی تشکیل شده است. جنبه خارجی امنیت ملی به تهدیدهای برون مرزی علیه یک دولت مربوط می‌شود که دارای ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی و محیط‌زیست است (مرادیان، ۱۳۹۱: ۳۳). مقام معظم رهبری در خصوص اهمیت و ضرورت تأمین امنیت ملی ج.ا.ایران می‌فرماید: «دشمن، امنیت ملی ما را هدف گرفته است. امنیت ملی برای یک ملت از همه چیز واجب‌تر است. اگر امنیت ملی نباشد هیچ دولتی نمی‌تواند کار کند و برای سازندگی هیچ سنگی روی سنگ گذاشته نخواهد شد. هیچ مشکلی از مشکلات مملکت حل نخواهد شد، نه اقتصاد مردم، نه فرهنگ مردم، نه مسائل اجتماعی مردم، نه مسائل سیاسی مردم. وقتی امنیت نبود همه اینها از بین خواهد رفت» (بیانات، ۱۳۷۸/۴/۲۱).

تغییر در ساختار نظام بین‌الملل و تحولات منطقه‌ای، موجب گردید تا ج.ا.ایران در محیط امنیتی و پیرامونی خود با تهدیدات متعددی از جمله: گسترش سلاح‌های کشتار جمعی، رشد تروریسم و افراط‌گرایی مذهبی، اختلافات مرزی، مهاجرت‌ها و جریان آوارگان و پناهندگان، تهدیدات ناشی از آلودگی محیط زیست، حضور کشورهای فرامنطقه‌ای از جمله آمریکا جهت منزوی ساختن ایران و... مواجه شود که باعث به خطر افتادن امنیت ملی ایران شده است. کشورها با توجه به تهدیداتی که امنیت ملی آنها را به خطر می‌اندازد، اقدام به اتخاذ الگوی امنیتی برای رفع تهدیدات و تأمین امنیت

ملی خود می نمایند. بنابراین تأمین امنیت ملی، بدون توجه به یک الگوی راهبردی در سیاست خارجی امکان پذیر نمی‌اشد. این تحقیق در صدد است تا با بهره‌گیری از آراء و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام) و تجربیات گذشته ج.ا.ایران و نیز سایر کشورها، الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی را ارائه نماید.

## مبانی نظری

### الف) پیشینه پژوهش

بررسی پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که تحقیق مستقلی با عنوان «الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» انجام نشده است اما برخی از تحقیقات صورت گرفته، به بعضی از مولفه‌ها و متغیرهای مرتبط با موضوع تحقیق اشاره داشته‌اند. که عبارتند از:

۱- عساریان نژاد، حاتمی، بیات و همکاران، (۱۳۹۸)، در مقاله «طراحی الگوی جامعه امن جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری» معتقدند که وجود مضامین زمینه ساز ظهور و برپایی جامعه مهدوی، حرکت بر مدار عزت، امت و مصلحت، برخوردار از توان بازدارندگی فعال، تمدن سازی، همبستگی پایدار و مقاوم با وحدت کلمه، تمرکز حداکثری بر حضور، مشارکت و حمایت مردم، اولویت دار بین مضامین برای طراحی الگوی مورد نظر می باشد که با انجام مراحل روشمند علمی به آن دست یافته است.

۲- نصراله زاده و صائبی، (۱۳۹۷)، در مقاله «ارائه الگوی راهبردی در حوزه امنیت اجتماعی بر اساس گفت‌وگوهای امام خمینی (ره)، رهبری، قانون اساسی، تجارب ج.ا.ایران و بهره‌گیری از تجارب بشری»، معتقدند مهم‌ترین یافته‌های پژوهش شامل: ۵ ره نامه (اسلام گرایی، عدالت محوری، قانون مداری، مردم سالاری دینی و هویت اسلامی-ایرانی)، ۸ هدف و ۱۲ سیاست می‌باشد. همچنین از محورهای مدیریت راهبردی، ۱۰ مؤلفه برنامه‌ریزی، ۴ مؤلفه سازماندهی، ۳ مؤلفه هدایت، ۲ مؤلفه هماهنگی، ۲ مؤلفه پیاده‌سازی و اجرا و ۴ مؤلفه نظارت و ارزیابی احصاء گردید.

۳- اسماعیلی و الایی، (۱۳۹۴)، در مقاله «الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران» نشان می‌دهند که تحقق کامل امنیت ملی ج.ا.ایران در گرو

استقرار الگوی مع تأمین امنیت ملی مبتنی بر اندیشه اسلامی است که به خوبی در سیاست‌های کلی قوانین برنامه توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی به خصوص سیاست‌های قانون برنامه پنجم نمایان شده است.

۴- هادی‌پور (۱۳۹۲)، در رساله «تبیین الگوی امنیت جمعی در سیاست جمهوری اسلامی ایران» نشان می‌دهد در سیاست ج.ا.ایران گرایش به الگوی امنیت جمعی وجود دارد. در برنامه چهارم توسعه به صورت مستقیم و در قانون اساسی، سند چشم‌انداز و برنامه‌های پنجساله توسعه (دوم، سوم و پنجم) مصادیقی از امنیت دسته جمعی لحاظ شده است. همچنین اندیشه‌های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری همخوانی با ساز و کار امنیت دسته جمعی است. علاوه بر این یافته‌های میدانی پژوهش نشان می‌دهد که الگوی امنیت جمعی را با توجه به شاخص‌های وضعیت جغرافیایی، همکاری دفاعی-امنیتی، منافع مشترک، وضعیت اقتصادی، تهدیدات مشترک و فهم مشترک از امنیت، ساز و کار مناسبی برای تأمین امنیت ملی ایران می‌دانند.

۵- پورقلی، محسن، (۱۳۹۴)، در رساله «الگوی محیط‌شناسی امنیتی جمهوری اسلامی ایران» نتیجه می‌گیرد، یافته این پژوهش طراحی الگوی محیط‌شناسی امنیتی ج.ا.ایران بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری «مدظله‌العالی» است که در آن محیط امنیتی در شش بعد شامل: نیازها و اهداف مورد تعقیب، اصول کلیدی شناخت محیط امنیتی، سازه‌ها و کارکردها، نحوه مدیریت محیط امنیتی، منطق رفتاری و کنش مناسب در محیط امنیتی مورد شناسایی قرار گرفته است. در مجموع، این مدل از ۲۲ مؤلفه ترکیب یافته و بر اساس منطق نظریه سیستمی طراحی شده و شاخص‌های سنجش الگو احصاء گردیده است.

۶- اخوان، کاظمی (۱۳۹۴)، در مقاله «الگوی امنیت در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران» نتیجه می‌گیرد بنابه آموزه‌های قرآنی و اندیشه‌های امام خمینی (ره)، در مکتب امنیتی ایران، بسترسازی حیات معنوی طیبه برای تربیت و تهذیب افراد در حوزه رفتارهای فردی و اجتماعی و ابتعاد آنها از حیات سیئه و غیرا نی، اصلی‌ترین ساز و کار تأمین امنیت در نظام اسلامی است. ۱ نظام باید سعی کند با تشویق حیات مؤمنانه و پشتیبانی از مؤمنین و تقابل با دشمنان جبهه ایمان، امنیتی همه‌جانبه را فراهم آورد.

محتوای پیشینه‌های مطالعه شده نشان می‌دهد که علی‌رغم تشابه کلی موضوعی آنها با برخی از مولفه‌ها و متغیرهای موضوع رساله حاضر، هیچ‌یک بطور امل و جامع به بررسی این موضوع نپرداخته‌اند.

در این تحقیق تلاش می‌شود، الگوی بومی و راهبردی «تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی» مبتنی بر آراء و اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری «مدظله العالی»، اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی نظام) و تجربیات گذشته ج.ا.ایران طراحی و ارائه گردد.

## ب) مفهوم شناسی الگو

واژه الگو<sup>۱</sup> از لحاظ لغوی به معنای انگاره، شکل، نمونه، قالب، طرح، منوال، نقش و... می‌باشد و در اصطلاح، الگو به نمونه کوچکی از یک شیء بزرگ یا به مجموعه محدودی از اشیاء بی‌شمار گفته می‌شود که ویژگی مهم و اصلی آن شیء بزرگ یا اشیاء را داشته باشد. (شعبانی، ۱۳۹۱: ۲۱۸). در برخی موارد به جای الگو از مدل<sup>۲</sup> استفاده می‌شود. منظور از مدل یا الگو، تصویری است که از واقعیت‌ها و رابطه‌های موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آنها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آنها می‌باشد. به عبارت دیگر، یک نمونه ساده شده واقعیت‌ها هستند که کمک می‌کنند تا هنگام طرح ریزی تصمیم‌گیری، تمام عوامل و متغیرهای موثر و روابط بین آنها مورد توجه قرار گیرد. (حسن پور، ۱۳۹۵)

## الگوی راهبردی

الگوی راهبردی، مدل پیشرفته‌ای است که با استفاده از آن چیدمان منطقی و هنرمندانه، عامل‌های اصلی، عرصه‌های راهبرد و رابطه‌های بین آنها به بهترین شکل ممکن ارائه شده و مورد بررسی قرار می‌گیرند (عبدالعلی‌پور، متکی، نی، سعیدی و همکاران، ۱۳۹۹) مهمترین ویژگی‌های الگوی راهبردی عبارتند از: جلوگیری از ذهنیت افراطی و تفکر کوتاه مدت، حل موضوعات در سطح کلان و ایجاد اولویتهایی که در آینده لازم است. (عصاریان نژاد، ۱۳۹۲). منظور از الگوی راهبردی در این تحقیق عبارت است از: «مجموعه ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها و روابط بین آنها برای تأمین امنیت ملی ج.ا.ایران در سیاست خارجی می‌باشد». بنظر می‌رسد الگوی راهبردی مناسب برای تأمین امنیت ملی ج.ا.ایران در سیاست خارجی باید از ویژگی‌های زیر برخوردار باشد:

1. Pattern  
2. Model

۱- توجه به آرمان ها و ارزش های بنیادین ج.ا.ایران

۲- اولویت قرار دادن دیدگاه های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

۳- توجه به مؤلفه های قانون اساسی، سند چشم انداز ۲۰ ساله و سیاست های کلی نظام

۴- توجه به ابعاد گوناگون نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی امنیت ملی

### امنیت ملی

واژه امنیت از واژه لاتین سین کورا<sup>۱</sup> گرفته شده است که به معنی «بدون ترس» است (هاگک، ۱۳۹۰: ۵۴). از نظر لغوی، امنیت به معنای حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید می باشد (بوزان، ۱۳۸۹: ۵۲). تعریف امنیت را می توان در ذیل دو گفتمان سلبی و ایجابی، دسته بندی نمود: در گفتمان سلبی امنیت به معنای نبود تهدید بوده و عبارت است از: وضعیتی که در آن منافع کشور از سوی رفتار دیگر بازیگران مورد تهدید واقع نشده و یا در صورت وجود تهدید احتمالی، امکان مدیریت آن برای کشور مورد نظر وجود داشته باشد. (فغانی و صبوری، ۱۳۹۱). در گفتمان ایجابی امنیت عبارت است از (وضعیتی که در آن بین خواسته های شهروندی- از یک سو- و کارآمدی نظام سیاسی- از سوی دیگر- در پاسخ گویی به نیازهای جامعه، تناسبی برقرار است، به گونه ای که در شهروندان تولید رضایت مندی می نماید) (افتخاری، ۱۳۹۲: ۳۷-۳۸).

امنیت ملی عبارت است از: مجموعه توانایی های یک کشور اعم از سیاسی، نظامی و اقتصادی در حفظ تمامیت ارضی، حاکمیت ملی، استقلال سیاسی، و اعمال حاکمیت بر منابع و حفظ در قبال تهدیدات است. (جعفری، حقیقی، راونبد و همکاران، ۱۴۰۰).

از سال ۱۹۹۰ با توجه به تحولات ناشی از جهانی شدن و گسترش وسایل اطلاعاتی و ارتباطی، مفهوم امنیت بار معنایی گسترده ای یافته است. این گسترده گی، در چهار بخش قابل شناسایی است: اول اینکه، مفهوم امنیت از دولت ها به امنیت گروه ها و افراد توسعه یافته است. دوم، مفهوم امنیت از امنیت دولت ها به امنیت سیستم بین الملل و یا مافوق ملیت ها تغییر نموده است. سوم، مفهوم امنیت به شیوه ای افقی گسترش یافته است. مفهوم امنیت از نظامی به سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و محیط زیست بسط پیدا کرده است. چهارم، مسئولیت سیاسی برای تضمین امنیت نیز توسعه یافته و در محیط های گسترده ای همچون دولت های ملی، شامل روندی رو به بالا، همچون نهادهای بین المللی یا رو به پایین، همچون حکومت های محلی و سازمان های غیر دولتی پراکنده شده است (عباس زاده و کرمی، ۱۳۹۰).

## سیاست خارجی

دانشمندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، از سیاست خارجی تعاریف زیادی ارائه کرده‌اند. سیاست خارجی عبارت است از: تصمیم‌ها، کنش‌ها و اقدامات یک کشور در قبال سایر بازیگران و محیط بین‌المللی است که بر پایه یک طرح و برنامه و راهبرد از پیش تعیین شده به وسیله تصمیم‌گیرندگان برای تأمین اهداف مشخص و معین صورت می‌گیرد» (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۹۴: ۲۱). سیاست خارجی ضمن اینکه نشان‌دهنده نگرش و رویکرد هر کشور به دیگر کنش‌گران بین‌المللی است، بستری برای شکل‌گیری دوستی‌ها و دشمنی‌ها به شمار می‌آید و به تأمین منافع ملی یا بروز تهدید و به خطر افتادن آنها منجر می‌شود. (کوبالکوا، ۱۳۹۲: ۷)

### ج) چارچوب نظری پژوهش

#### رابطه امنیت ملی و سیاست خارجی

در خصوص نسبت سیاست خارجی با امنیت ملی و وزن هر کدام از آنها در تأثیرگذاری بر دیگری، اینکه آیا مسائل و دستور کارهای امنیت ملی به سیاست خارجی شکل می‌دهد و یا برعکس، امنیت ملی جزئی از دستور کار موسع‌تر سیاست خارجی خواهی بود. دو نسبت میان سیاست خارجی و امنیت ملی قابل شناخت است. یک نسبت این است که سیاست خارجی امنیت ملی را تعریف می‌کند، یعنی سیاست خارجی مشخص می‌کند که امنیت ملی چیست و چگونه و با چه ابزارهایی می‌توان آن را تأمین، حفظ و یا ارتقاء داد. از این منظر، گفته می‌شود که «امنیت ملی باید در چارچوب سیاست خارجی تحلیل شود» (Sarkesian et al., 2008) نسبت دیگر خلاف این است، یعنی امنیت ملی سیاست خارجی را تعریف می‌کند. در واقع، اولویت‌های امنیت ملی است که به سیاست خارجی شکل می‌دهد و آن را هدایت می‌کند. برای نمونه، در این رویکرد باور بر است که «تأمین امنیت باید اولویت اول در همه ملاحظات سیاست خارجی باشد» (Etzioni, 2007).

#### امنیت ملی در سیاست خارجی از دیدگاه ولایت فقیه

امام خمینی (ره) امنیت را یکی از ارکان بقای جامعه و تأمین آن را یکی از کار ویژه‌های نظام سیاسی تلقی می‌کردند. ایشان هدف غایی امنیت را کسب آرامش برای دستیابی به هدایت و قرب الهی می‌دانند. (درویشی، ۱۳۸۹) امام خمینی (ره) حفظ ج.ا.ایران از اهم واجبات است: «مسئله حفظ نظام جمهوری اسلامی در این عصر و با وصفی که در دنیا مشاهده می‌شود و با این نشانه‌گیری‌هایی که



از چپ و راست و دور و نزدیک نسبت به این مولود شریف می‌شود، از اهم واجبات عقلی و شرعی است» (صحیفه امام، ۱۳۸۹، جلد ۱۹: ۱۵۳) از دیدگاه امام خمینی (ره)، نه تنها امنیت مردم مسلمانان امنیت کشور و امنیت حکومت ج.ا.ایران از هم جدا نبوده بلکه مرتبط با امنیت و منافع دیگر مسلمانان جهان نیز هست. بنابراین در دیدگاه امام (ره)، همانند تفسیر اسلام مفهوم امت جایگزین مفهوم ملت می‌گردد و امنیت ایران به امنیت کل جهان اسلام وابسته است. (منتظران و تاج آبادی، ۱۳۹۵) ایشان در سخنرانی‌ها و فرمایشات خود رویکردهایی همچون: ایمان به خدا، بصیرت و آگاهی، وحدت ملی، اقتدار ملی، تقویت بنیه دفاعی، وحدت امت اسلامی، قاعده نفی سیل، عدم انزعال، خودکفایی، حفظ استقلال و تمامیت ارضی، کمک به نهضت‌های آزادی بخش، عدم تعهد به غرب و شرق، همزیستی مسالمت‌آمیز، احترام متقابل، دفاع از اسلام و مسلمانان را به عنوان محورهای امنیت ملی در سیاست خارجی مورد توجه قرار دادند.

مقام معظم رهبری امنیت را نعمت بزرگ از دیدگاه دین، زخت همه پیشرفت‌ها و مقدمه تحول و بروز استعدادها، عامل آرامش روحی مردم، تحقق آرزوهای بزرگ و آرمان‌ها می‌داند و می‌فرماید: «یک خواسته مهم بزرگ اساسی دیگر بشر، صلح و امنیت و آرامش است. انسان‌ها برای زندگی، برای پرورش فکر، برای پیشرفت عمل، برای آسایش روان، اتیاج دارند به آرامش، به محیط و فضای امن و آرام. چه در درون خودشان، چه در محیط خانواده، چه در محیط جامعه، چه در محیط بین‌الملل.» (بیانات ۱۳۸۹/۴/۱۹).

مقام معظم رهبری با تقسیم امنیت ملی به دو بخش امنیت داخلی و خارجی، می‌فرماید: «امنیت ملی بسیار مهم است. البته امنیت ملی، شامل امنیت داخلی و امنیت خارجی است. امنیت خارجی، یعنی آن جایی که امنیت یک کشور از ناحیه نیروهای خارج از این مرز تهدید می‌شود، یا نیروهای نظامی مثل جنگ‌هایی که اتفاق می‌افتد به مرزهای یک کشور حمله کنند، تهاجم سیاسی و یغاتی علیه یک کشور صورت گیرد که گاهی موجب اختلال و اغتشاش می‌شود» (بیانات، ۱۳۷۹/۱/۶).

مقام معظم رهبری در سیاست خارجی بر تامین امنیت ملی با محوریت «عزت، حکمت و مصلحت» کید می‌نمایند. جایگاه کلیدی فاهیم سه‌گانه عزت، حکمت و لمحت به گونه‌ایست که می‌توان اینها را در زمره اصول الزام‌آور سیاست خارجی ج.ا.ایران دانست. (کبیری، ۱۳۹۹). اقتدار نظامی، بازدارندگی، دفاع و ایستادگی، وحدت و انسجام ملی، اتحاد و همکاری کشورهای اسلامی،

خودکفایی اقتصادی، دیپلماسی، استقلال، تعامل و رابطه با کشورهای جهان، استکبارستیزی و نرمنش قهرمانانه از جمله مواردی است که معظم‌له در این زمینه به آنها اشاره می‌کنند.

### امنیت ملی در سیاست خارجی در اسناد بالادستی

قانون اساسی<sup>۱</sup> ج.ا.ایران به عنوان بالاترین و معتبرترین سند بالادستی، ملیات و حدود و ثغور امنیت ملی در سیاست خارجی را مشخص نموده است. در مقدمه قانون اساسی، تشکیل و تجهیز نیروهای دفاعی کشور، گسترش روابط بین‌المللی، تشکیل امت واحد جهانی و پیروزی مستضعفان بر مستکبران مورد توجه قرار گرفته است. مهمترین شاخص‌های امنیت ملی در سیاست خارجی در متن قانون اساسی در اصول ۲، ۳، ۸۱، ۱۱، ۹، ۱۵۳، ۱۵۲، ۱۴۶، ۴۳ و ۱۵۴ اشاره شده است که شامل: نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری (اصل ۲ و ۵۲)، طرد استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب (اصل ۳)، تقویت کامل بنیه دفاع ملی (اصل ۳)، خودنمایی در علوم و فنون و صنعت و کشاورزی و امور نظامی (اصل ۳)، حمایت از مستضعفان جهان (اصل ۳ و ۱۵۴)، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور (اصل ۹ و ۱۵۲) ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی (اصل ۱۱)، جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه (اصل ۱۱)، ممنوع بودن دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و موسسات به خار (اصل ۸۱)، ممنوع بودن استقرار هرگونه پایگاه نظامی خارجی در کشور (اصل ۱۴۶)، دفاع از حقوق همه مسلمانان (اصل ۱۵۲)، عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر (اصل ۱۵۲)، روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحراب (اصل ۱۵۲)، ممنوع بودن هرگونه قرارداد موجب سلطه بیگانه (اصل ۱۵۳)، خودداری از دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر (اصل ۱۵۴) می‌باشد.

سند چشم‌انداز، سند راهبردی است که یک کشور می‌کوشد با تعریف اهداف تعیین شده در یک برهه زمانی خاص، منابع و امکانات بالقوه موجود را در ابعاد مختلف برای نیل به اهداف مذکور بسیج کند (افتخاری، نادری و یسمی، ۱۳۹۰) بر مبنای این تعریف: «چشم‌انداز، ارائه دهنده یک تصویر مطلوب، آرمانی و قابل دستیابی است که مانند چراغی در افق بلندمدت، فراروی جامعه و نظام حکومتی قرار دارد و دارای ویژگی‌های جامعه‌نگری، آینده‌نگاری، ارزش‌گرایی و واقع‌گرایی» است (رضایی و مبینی، ۱۳۸۵: ۲۲)

سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، مهم‌ترین و عالی‌ترین سند بالادستی برای تأمین امنیت ملی پس از قانون اساسی است.

امنیت ملی در افق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، امنیتی است که از درون نشات گرفته و نتیجه داشتن قدرت و اقتدار در ابعاد شش‌گانه امنیت است که حاصل تقویت بنیه دفاعی و بازدارندگی همه‌جانبه (امنیت سخت) و تلفیق آن با امنیت نرم ناشی از پیوستگی مردم و حاکمیت، خودباوری و ایمان است. این نوع امنیت اگر چه نکات مشترکی با امنیت مورد نظر مکتب واقع‌گرایی دارد، اما به لحاظ ویژگی مردم‌پایگی (مردم‌سالاری دینی) منحصر به فرد است (عرفانی، مبینی، افتخاری، مرادیان و همکاران، ۱۴۰۱) رویکرد سند چشم‌انداز برای امنیت ملی در سیاست خارجی شامل: پیشرفت اقتصادی، هویت اسلامی و انقلابی، حفظ ارزش‌های اسلامی-انقلابی، اقتدار علمی، سامان دفاعی، بازدارندگی همه‌جانبه، مستقل، مقتدر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای، تعامل سازنده و مؤثر با جهان و رعایت سه اصل «عزت، حکمت و مصلحت» می‌باشد.

سیاست‌های کلی عبارتند از: مجموعه‌ای هماهنگ از جهت‌گیری‌ها، اهداف مرحله‌ای و راهبردی کلان نظام در دوره‌های زمانی مشخص برای تحقق آرمان‌ها و اهداف قانون اساسی است. بنابراین: اولاً- سیاست‌های کلی حتی‌الامکان باید شاخص-پذیر و قابل نظارت باشد. ثانیاً- برای کلیه ارکان نظام الزام‌آور بوده و ناظر بر همه قوانین از جمله برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه است. ویژگی‌ها و مشخصات سیاست‌های کلی عبارتند از: پایداری، آینده‌نگری، واقع‌بینی و فراگیر بودن (بازتعریف سیاست‌های کلی - مصوب جلسه مورخ ۱۳۸۸/۶/۲۸ مجمع تشخیص مصلحت نظام - خبرگزاری مهر نیوز-۱۳۸۸/۶/۲۸). مهمترین رویکردهای امنیت ملی در سیاست خارجی در سیاست‌های کلی نظام با محوریت «عزت، حکمت و مصلحت»، عبارتند از: تقویت اقتدار ملی، تقویت بنیه دفاعی، مقابله با تهدیدات، دیپلماسی، افزایش بازدارندگی، مدیریت مهاجرت به داخل و خارج، اتحاد کشورهای اسلامی، تعامل سازنده با مراکز علمی و صنعتی جهان، گسترش همکاری‌های بین‌المللی و... می‌باشد.

### الگوی امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران ۱۴۰۰-۱۳۵۷

با توجه به گفتمان حاکم بر دولت‌های روی کار آمده بعد از انقلاب اسلامی، الگوهای امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران مورد بررسی قرار گرفته است.

دوره حاکمیت دولت موقت، به عنوان دوران حاکمیت گفتمان مصلحت‌محور یا واقع‌گرا نام برده شده است. دولت موقت سیاست مبتنی بر اصل عدم تعهد به معنای موازنه منفی را دنبال کرد. لذا مهمترین اصول سیاست خارجی ایران در این دوره شامل: اولویت اهداف و منافع ملی ایران، عدم

اصالت مصالح اسلامی و ایدئولوژیک، مسالمت‌جویی و صلح بتنی بر هنجارها و حقوق بین‌الملل و نیز قبول وضع موجود و نظم مستقر بین‌المللی بود. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۵۰)

با اشغال سفارت آمریکا و استعفای بازرگان و دولت موقت، انقلابیون آرمان‌گرا قدرت را در دست گرفتند و با شکل‌گیری گفتمان بسط‌محور، جهت‌گیری آرمان‌گرایانه و رادیکالی بر سیاست خارجی حاکم شد. مهمترین اصول سیاست خارجی ایران در این دوره: نفی سلطه و سلطه‌پذیری و استکبارستیزی بر اساس اصل نه شرقی نه غربی و رابطه با ملت‌ها از راه حمایت از جنبش‌های آزادیبخش و دفاع از مسلمانان بود (روشن و علی‌میرزایی، ۱۳۹۶). همچنین تاکید بر نفی مرزهای جغرافیایی موجود و ترسیم مرزهای ایدئولوژیک و ارجحیت منافع و مصالح اسلامی بر منافع ملی کشور مورد تاکید قرار گرفت (رضائی، ۱۳۸۷)

از اواسط جنگ عراق علیه ایران (۱۳۶۴) به دلیل جنگ، فشارهای بین‌المللی و مشکلات داخلی، ضرورت دفاع از تمامیت ارضی و حفظ مرزهای کشور، گفتمان حفظ محور شکل گرفت. و تئوری حفظ ج.ا. ایران به عنوان «ام‌القرای شیعه» مطرح گردید (رحیمی‌روشن، ۱۳۹۶) مهمترین ویژگی‌های سیاست خارجی ایران در این دوره: اولویت بقاء و حفظ ج.ا. ایران، پذیرش مرزهای جغرافیایی ملی به صورت موقت، تثبیت انقلاب و صدور آن به صورت مسالمت‌آمیز و پذیرش موقت وضع موجود بود (دهقانی فیروزآبادی، همان: ۹۸).

پایان جنگ پذیرش قطعنامه ۵۹۸، خرابی‌های جنگ، محاصره اقتصادی و نابسامانی‌های اقتصادی، فروپاشی شوروی و پایان جنگ سرد از مسائلی بودند که موجب تسلط گفتمان رشد‌محور (اقتصادمحور) بر سیاست خارجی گردید. اصول سیاست خارجی ایران در این دوره: عادی‌سازی روابط با کشورهای جهان، مشارکت فعال در سازمان‌های بین‌المللی، جهت‌گیری‌های مصلحت‌گراانه جهت خروج ایران از انزوای سیاسی مورد توجه قرار گرفت (معین‌الدینی و انتظارالمهدی، ۱۳۸۸)

با روی کار آمدن خاتمی، گفتمان توسعه‌گرای سیاست محور بر سیاست خارجی حاکم شد. این گفتمان دارای دو ستون بود: الف- اصلاحات سیاسی در امور داخلی ب- تنش‌زدایی در سیاست خارجی برای حل مشکلات ایران با سایر کشورها (جعفری و جانباز، ۱۳۹۵). مهمترین اصول سیاست خاتمی با تاکید بر تنش‌زدایی و گفتگوی تمدن‌ها عبارتند از: بهبود روابط ایران با کشورهای اروپایی، تقویت گفتگو میان تمدنها و فرهنگ‌ها، طرح مسئله مذاکره با آمریکا و کاهش تنش میان دو

کشور (طباطبایی و توپچی، ۱۳۹۴)، حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات و بهبود روابط با کشورهای منطقه، تقویت سازمان کنفرانس اسلامی و جنبش عدم تعهد، مشارکت فعال ایران در سازمان های بین المللی. (جعفری و جانباز، همان)

انتخاب محمود احمدی نژاد در سال ۱۳۸۴ به عنوان نهمین رئیس ج.ا.ایران به حاکمیت گفتمان اصول گرایی عدالت محور انجامید. ویژگی بارز سیاست خارجی ایران در این دوران جهت گیری تجدیدنظر طلبانه در نظام بین الملل بود. مهمترین اصول سیاست خارجی ج.ا.ایران این دوره شامل: پافشاری بر حقوق هسته ای کشور، مخالفت اعلانی و اعمالی با یکجانبه گرایانی آمریکا، تاکید بر آرمان های انقلاب اسلامی، حمایت از نهضت ها و جنبش های آزادی و اتخاذ رویکرد نگاه به شرق و نزدیکی به چین و روسیه بود (رضائی، همان).

مهمترین شاخص گفتمان اعتدال گرایی در سیاست خارجی را می توان تعادل و توازن بین دو عنصر اساسی واقع گرایی و آرمان گرایی یا به بیان دیگر واقع بینی و آرمان خواهی تلقی و تعریف کرد. (دهقانی فیروز آبادی و عطایی، ۱۳۹۳). این گفتمان تلاش می کند از طریق تعامل موثر و سازنده و نیز پرهیز از تقابل با ساختارهای نظام بین الملل در سیاست خارجی، امنیت ملی ج.ا.ایران را تامین نماید. مهمترین اهداف و اولویت های راهبردی در سیاست خارجی در این دوره: تنش زدایی، بازسازی و اصلاح تعاملات با قدرت های مؤثر بین المللی در جهت منافع ملی، تعامل سازنده و مؤثر با جهان، تلاش برای همگرایی میان کشورهای اسلامی و حذف تحریم های بین المللی چند جانبه و یکجانبه بود (بلوکی، خوش خطی، کشاورز و همکاران، ۱۳۹۷).

### الگوی امنیت ملی در سیاست خارجی برخی از کشورهای جهان

کشورها برای تامین امنیت ملی و بقاء خود، الگوهای متفاوتی را در برابر تهدیدات در نظر می گیرند. کشورها برای مقابله با خطرهای خارجی و حفظ نفوذ طبق یک برنامه ریزی عمل می کنند. این الگوها شامل: همکاری، اتحاد و ائتلاف، اقتدار نظامی و... می باشد. از این رو الگوی امنیت ملی ارتباط بین اهداف، اولویت ها و ابزارهای یک کشور در زمینه تامین امنیت ملی برای یک دوره زمانی مشخص را تعیین می کند. به منظور مطالعه تجربیات کشورهای مختلف جهان در این زمینه، الگوهای امنیت ملی در سیاست خارجی در کشورهای منتخب (امریکا، روسیه، چین، ترکیه، عربستان و رژیم صهیونیستی) بررسی گردید.

سیاست خارجی آمریکا در دوره‌های مختلف با تغییرات الگویی و رفتاری همراه بوده است. این تغییرات الگویی ناشی از دگرگونی در ساختار نظام بین‌الملل می‌باشد. راهبرد امنیت ملی آمریکا قبل از جنگ جهانی دوم، انزوگرایی بود. اولویت‌بندی‌های منافع ملی آمریکا بعد از جنگ جهانی اول تغییر یافته و از خارج به داخل تمایل شد و میزان دخالت‌های آمریکا در امور داخلی دیگر کشورها کاهش یافت (Grimmett, ۲۰۱۰).

راهبرد امنیت ملی در دوره جنگ سرد شامل: راهبرد مهار، امنیت دسته‌جمعی و بازدارندگی بود. هدف راهبرد مهار، حفاظت از منافع آمریکا در مقابل تلاش شوروی برای تقویت نفوذ در اروپای شرقی، آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین بود. (نوری، ۱۳۹۸). در راستای امنیت دسته‌جمعی، آمریکا برای حفظ برتری خود و جلوگیری از گسترش نفوذ شوروی به انعقاد پیمان‌های دفاعی (ناتو، سیتو و سنتو) با کشورهای دوست خود روی آورد. بازدارندگی با هدف ممانعت از حمله تهاجم‌کننده از سوی متقاعد کردن او به این نکته که هزینه اقداماتش سنگین‌تر از سودی است که به دست خواهد آورد. راهبرد امنیت ملی آمریکا پس از جنگ سرد و حادثه ۱۱ سپتامبر مبتنی بر دو راهبرد یکجانبه‌گرایی و ائتلاف‌سازی بود. در راهبرد یکجانبه‌گرایی بر اجرای استراتژی عملیات پیش‌دستانه و جنگ علیه تروریسم تأکید شد. راهبرد ائتلاف‌سازی تلاش آمریکا برای تثبیت قدرت هژمونیک خود در نظام بین‌الملل بود. آمریکا با این راهبرد می‌تواند با همکاری سایر کشورها، مشروعیت اقدامات یکجانبه‌خود را توجیه کند. از این رو ائتلاف‌سازی در سیاست خارجی آمریکا جایگزین مجوز شورای امنیت در مشروعیت بخشی به توسل به زور علیه دیگر کشورها شده است. این راهبرد در سه جنگ آمریکا با عراق (۱۹۹۰)، افغانستان (۲۰۰۱) و عراق (۲۰۰۳) به کار گرفته شد (جاودانی مقدم، ۱۳۸۷).

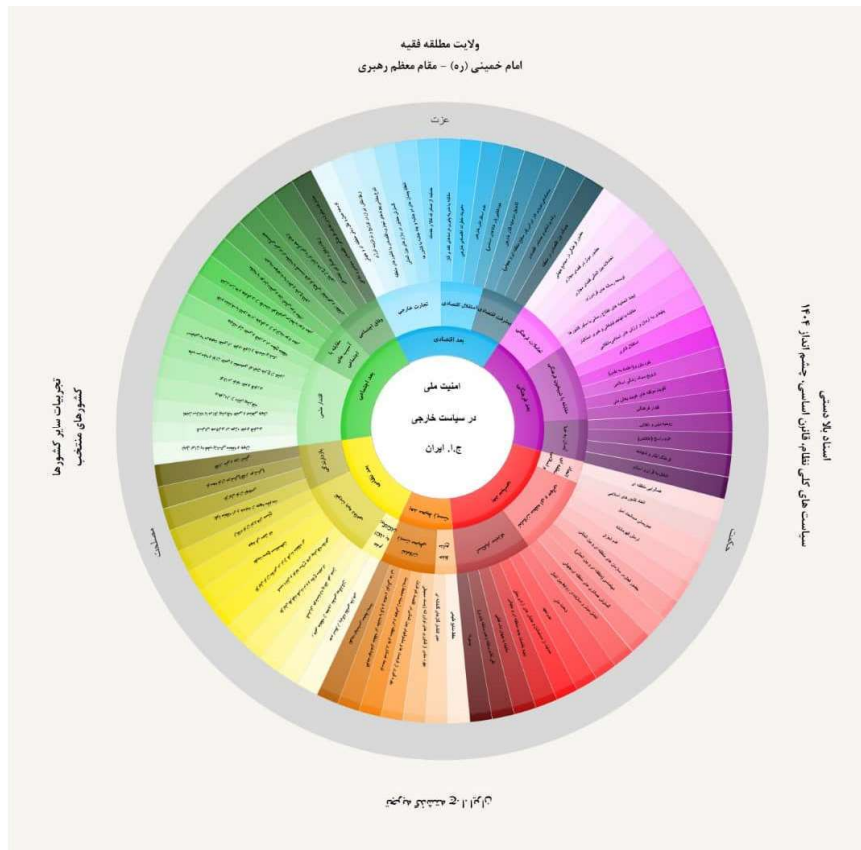
رویکرد اصلی سیاست خارجی روسیه سیاسی-امنیتی می‌باشد و اصل کلان آن خودکفایی راهبردی برای گذار از نظم یک‌جانبه‌امریکایی است. در همین حال، روسیه به دلیل شرایط جدید بین‌المللی به اتحادها و نهادهای جدیدی می‌اندیشد. سیاست خارجی روسیه بویژه در دهه اخیر دارای محورهای: امنیتی نسبت به اقدام‌های یک‌جانبه‌امریکا در جهان و گسترش ناتو به شرق، گرایش به شرق و تعامل راهبردی با چین و تسلط سیاسی، امنیتی، اقتصادی بر خارج نزدیک بوده است. (کولایی و عابدی، ۱۳۹۷) مهمترین اقدامات چین در سیاست خارجی برای تامین امنیت ملی در قالب چهار راهبرد: دیپلماسی توسعه محور، مصالحه-گرایی با همسایگان، چندجانبه‌گرایی انجام گرفت. دیپلماسی

توسعه محور ریشه در استراتژی اصلاحات دنگ شیائوپینگ دارد که با تکیه بر سیاست درهای باز با جهان خارج بود. مشکلات چین برای حل مشکلات خود با کشورهای همسایه گزینه تعامل جویانه با هدف نمایش چهره رئوف و قابل اعتماد از چین اتخاذ نمود. (قنبرلو، ۱۳۹۲) ت چندجانبه‌گرایی چین پس از جنگ سرد پررنگ شده و مخاطب آن آمریکاست. همگرایی با روسیه و تشکیل ائتلاف سازمان همکاری شانگهای در راستای اجرای سیاست مهار یکجانبه‌گرایی آمریکا بوده است (واعظی، ۱۳۸۹: ۱۷۳).

ترکیه کشوری امنیت‌جو و «مصرف‌کننده امنیت» تعریف می‌شود. ترک‌ها معتقدند، امنیت ملی ترکیه مستلزم همکاری و ائتلاف با غرب و مبتنی بر چندجانبه‌گرایی است. ترکیه در راستای ائتلاف با غرب، در سال ۱۹۵۲ به عضویت ناتو در آمد و در سال ۱۹۵۵، با همکاری عراق پیمان بغداد (ستو) را پایه‌گذاری کرد (قنبرلو، ۱۳۹۱) این کشور با تأکید بر اهمیت «چندجانبه‌گرایی» در سیاست خارجی، معتقد است که سیاست خارجی برقراری روابط دوجانبه با کشورها نیست، بلکه مجموعه‌ای از فرآیندهای متقابل و در هم تنیده است. (احدی و کلاتری، ۱۳۹۶) ترکیه در چارچوب چندجانبه‌گرایی و سیاست «منازعه صفر» به تعامل صلح‌آمیز کلیه همسایگان گرایش یافته است و توسعه روابط با قدرت‌های نوظهور جهانی مانند: برزیل، هند، روسیه و چین در این راستا بسیار مهم و حائز اهمیت است (دانش‌نیا، نظرپور و سلیمی، ۱۳۹۴).

اصول سیاست خارجی عربستان را می‌توان در سه حوزه پیرامونی، منطقه‌ای و جهان اسلام مورد توجه قرار داد. مهمترین اهداف کلان سیاست خارجی عربستان در محیط پیرامونی، ایجاد و حفظ برتری و نیز ممانعت از نقش‌آفرینی قدرت‌های رقیب و متخاصم می‌باشد. (اسدی، ۱۳۹۶) موازنه‌سازی منطقه‌ای، اتحاد و ائتلاف با قدرت‌های برتر جهانی بویژه آمریکا و از میان بردن و یا منزوی ساختن رقبای خود در منطقه، از اصول ثابت سیاست خارجی عربستان در محیط منطقه‌ای می‌باشد (احمدی، ۱۳۹۵) عربستان با توجه به مولفه هویتی اسلامی - وهابی خود، بدنبال مرکزگرایی اسلامی - وهابی با ویژگی‌های خاص خود به عنوان یکی از اصول سیاست خارجی خود در حوزه جهان اسلام است (Darwich, 2014).

دکترین امنیتی اسرائیل بر پایه سه رویکرد: بازدارندگی، همکاری استراتژیک با آمریکا و راهبردهای دفاعی استوار می‌باشد. سیاست بازدارندگی رژیم صهیونیستی برداری است که یک سوی آن جلوگیری از تهدیدات فوری و سر دیگر آن شناسایی منطقه‌ای و تضمین بقا می‌باشد (قیاسی، ۱۳۸۹) همکاری گسترده با آمریکا و حمایت آن کشور از اسرائیل باعث شده است که اسرائیل به عنوان یکی از قدرتمندترین کشورهای خاورمیانه مطرح شود. چنانچه اصل بازدارندگی نتواند موفق باشد. این رژیم باید با اتخاذ اقداماتی نظیر ضربات پیشگیرانه و تهاجم پیش‌دستانه، مانع از نابودی خود شود (Josephi, 2000).



شکل (۱): امنیت ملی در سیاست‌های خارجی ج.ا.ا.

### د) روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر از نوع تحقیق کاربردی - توسعه‌ای می‌باشد. روش تحقیق، تحلیل محتوای کیفی و از نوع اکتشافی می‌باشد. شاخص‌ها، مولفه‌ها و ابعاد از طریق ابزار داده‌بنیاد و کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) استخراج گردید. نمونه‌گیری به روش هدفمند و قضاوتی - نسبی می‌باشد. حجم نمونه آماری ۶۰ نفر از اساتید، متخصصین و مدیران در حوزه امنیت ملی و سیاست خارجی بودند. روایی پرسشنامه از طریق ارسال به ۲۰ نفر از اساتید و صاحب‌نظران انجام پذیرفت. پس از دسته‌بندی داده‌ها، میزان روایی تک-تک شاخص‌ها مورد بررسی قرار گرفت که نتایج به صورت کلی به شرح جداول زیر است:



## جدول (۱): بررسی روایی پرسشنامه‌های تحقیق

ردیف	پرسشنامه	میزان پراکندگی پاسخ‌ها	ارزش کلی پرسشنامه	درصد ارزش پرسشنامه از ۱۰۰٪
۱	فرهنگی	۴/۶۹۶	۷۶/۰۲۴	حدود ۷۶ درصد
۲	سیاسی	۵/۶۷۵	۷۵/۳۳۴	حدود ۷۵ درصد
۳	اقتصادی	۵/۶۶۷	۷۸/۹۳۴	حدود ۷۹ درصد
۴	نظامی	۱۲/۰۲۲	۷۳/۱۵۱	حدود ۷۳ درصد
۵	اجتماعی	۹/۴۵۴	۷۱/۲۵۵	حدود ۷۱ درصد
۶	زیست محیطی	۵/۲۷۷	۷۵/۹۲۱	حدود ۷۶ درصد
	کل پرسشنامه	۷/۱۳۱	۷۵/۱۰۳	۷۵ درصد

جدول بالا نشان می‌دهد هر کدام از پرسشنامه‌ها توانسته است داده‌های مدنظر محقق را از بین اعضای جامعه آماری گردآوری نماید. جدول بالا نشان می‌دهد هر کدام از پرسشنامه‌ها توانسته است داده‌های مدنظر محقق را از بین اعضای جامعه آماری گردآوری نماید. هر چه درصد ارزش پرسشنامه به ۱۰۰ نزدیکتر باشد بیانگر روایی بهتر است.

برای اندازه‌گیری پایایی از شاخص "ضریب پایایی" و آلفای کرونباخ استفاده شد. ابتدا یک نمونه اولیه ۲۰ تایی پیش‌آزمون گردید و میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ به شرح جدول زیر به دست آمد که مقدار آلفای  $0/6$  تا  $0/8$  قابل قبول و بالاتر از  $0/8$  نشان دهنده پایایی بالا می‌باشد.

## جدول (۲): میزان آلفای کرونباخ

جدول شماره (۲) میزان آلفای کرونباخ

ردیف	پرسشنامه	میزان آلفای کرونباخ حاصله	رتبه پایایی
۱	فرهنگی	۰/۷۹۰	خیلی خوب
۲	سیاسی	۰/۸۳۷	عالی
۳	اقتصادی	۰/۸۰۰	عالی
۴	نظامی	۰/۸۰۴	عالی
۵	اجتماعی	۰/۷۹۵	خیلی خوب
۶	زیست محیطی	۰/۸۱۳	عالی
	جمع کل	۰/۸۰۶	عالی

ه) تجزیه و تحلیل داده

## تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از جمع‌آوری داده‌ها، باید این داده سازماندهی، لمخیس و به اطلاعات قابل فهم تبدیل شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. به همین منظور داده‌های اختصاصی که از طریق سوالات و گویه‌های پرسشنامه به دست آمده است، نتایج به دست آمده در قالب سه بخش ارائه می‌گردد:

### ۱. تحلیل محتوا:

برای تجزیه و تحلیل دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری «مدظله العالی» و استخراج رویکردهای اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی نظام) در حوزه امنیت ملی در سیاست خارجی از روش تحلیل محتوا استفاده شد. ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها از طریق ابزار داده بنیاد و کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) استخراج و در نهایت مدل در ۶ بعد (امنیت فرهنگی، امنیت اجتماعی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت نظامی، امنیت محیط زیست) ۱۷ مولفه و ۸۲ شاخص (به شرح جدول شماره ۶) احصاء شد.

### ۲. تحلیل‌های استنباطی:

در این قسمت به کمک فنون آمار استنباطی، به بررسی تاثیر ابعاد (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و محیط زیست) بر الگوی امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران پرداخته شده است. ابتدا جهت بررسی توزیع داده‌های مربوط به هر متغیر به جهت نرمال بودن یا غیرنرمال بودن از آزمون آزمون کولموگروف-اسمرینوف استفاده گردید. در این آزمون دو فرضیه زیر مطرح می‌باشد.

H<sub>0</sub>: توزیع داده‌های متغیرهای (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و محیط زیست) نرمال است.

H<sub>1</sub>: توزیع داده‌های متغیرهای (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و محیط زیست) نرمال نیست.

### جدول شماره (۳) توزیع نرمال داده‌ها (آزمون کولموگروف-اسمرینوف)

آزمون	متغیرها	حجم نمونه	میانگین	انحراف معیار	مقدار K-S محاسبه شده	سطح معناداری	نتیجه آزمون
کولموگروف-اسمرینوف	فرهنگی	۵۱	۴,۳۱۵	۰,۴۸۰	۰,۱۳۹	۰,۲۱۵	نرمال است
	سیاسی	۵۱	۴,۲۱۸	۰,۵۹۲	۰,۱۲۹	۰,۳۳۲	نرمال است
	اقتصادی	۵۱	۴,۳۸۹	۰,۵۲۵	۰,۱۸۲	۰,۱۲۶	نرمال است
	نظامی	۵۱	۴,۱۶۷	۰,۴۹۶	۰,۰۹۰	۰,۲۲۸	نرمال است
	اجتماعی	۵۱	۴,۶۲۸	۰,۴۹۷	۰,۱۳۶	۰,۲۱۲	نرمال است
	محیط زیست	۵۱	۴,۲۵۷	۰,۴۷۱	۰,۱۵۷	۰,۱۹۴	نرمال است

\*P<۰/۰۵ ، \*\*P<۰/۰۱ و N=۵۱

مطابق خروجی جدول چون سطح معناداری برای متغیرها بیشتر از میزان خطای صدم) به دست آمده است، بنابراین متغیر فرضیه

مطابق خروجی جدول چون سطح معناداری برای متغیرها بیشتر از میزان خطای ۰.۰۵ (۵ صدم) به دست آمده است، بنابراین متغیر فرضیه  $H_0$  مورد تایید است. یعنی توزیع داده‌های همه متغیرها نرمال می‌باشد. برای بررسی اثر متغیرهای مستقل (ابعاد) بر متغیر وابسته (امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران) از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت (آزمون T یک نمونه ای) استفاده شد که نتایج به شرح زیر است.

$H_0$ : متغیرهای (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و محیط زیست) بر متغیر وابسته تاثیری ندارند.

$H_1$ : متغیرهای (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و محیط زیست) بر متغیر وابسته تاثیری دارند.

متغیرهای مستقل	متغیر تابع	نمونه های اصلی	میانگین نمونه	انحراف معیار	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری	نتیجه
فرهنگی	امنیت ملی در سیاست- خارجی ج.ا.ایران	۰,۱۵۵	۰,۱۹۷	۰,۰۲۱	۹,۱۹۸	۰,۰۰۰	تاثیر دارد
سیاسی		۰,۱۵۸	۰,۱۶۰	۰,۰۲۹	۵,۳۸۳	۰,۰۰۰	تاثیر دارد
اقتصادی		۰,۱۹۶	۰,۱۹۴	۰,۰۲۸	۷,۰۵۸	۰,۰۰۰	تاثیر دارد
نظامی		۰,۲۳۸	۰,۲۴۰	۰,۰۲۸	۸,۵۴۰	۰,۰۰۰	تاثیر دارد
اجتماعی		۰,۲۰۲	۰,۲۰۴	۰,۰۳۸	۵,۲۳۹	۰,۰۰۰	تاثیر دارد
محیط زیست		۰,۳۲۵	۰,۳۳۱	۰,۰۳۸	۸,۴۴۲	۰,۰۰۰	تاثیر دارد

مطابق جدول چون سطح معناداری کمتر از مقدارخطای استاندارد به دست آمد، بنابراین فرض مورد تایید است یعنی

مطابق جدول چون سطح معناداری کمتر از مقدارخطای استاندارد ۰,۰۵ به دست آمد، بنابراین فرض  $H_1$  مورد تایید است، یعنی متغیرهای مستقل یاد شده بر تامین امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران تاثیر دارند.

برای بررسی اولویت بندی اثر ابعاد به لحاظ تقدم و تاخر بر امنیت ملی در سیاست خارجی از آزمون فریدمن استفاده است. برای این منظور فرضیاتی به شکل زیر تدوین و سپس مورد آزمون واقع گردید:

$H_0$ : اولویت تاثیر ابعاد بر امنیت ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران یکسان است.

$H_1$ : حداقل اولویت دو بعد به لحاظ تاثیری که بر امنیت ملی در سیاست خارجی دارند، با هم متفاوت است.

### جدول (۵): رتبه بندی میانگین تاثیر ابعاد بر امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران

جدول شماره ( ) رتبه بندی میانگین تاثیر ابعاد بر امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران

اولویت متغیرها	رتبه میانگین	بعد	ردیف
۱	۵,۷۳	فرهنگی	۱
۵	۳,۵۵	سیاسی	۲
۳	۴,۴۴	اقتصادی	۳
۲	۵,۷۲	نظامی	۴
۴	۳,۵۹	اجتماعی	۵
۶	۲,۷۳	محیط زیست	۶

, sig= .۰۰۰ ,  $\chi^2= ۷۲,۶۷۷ ۵۱$  , N=۵Df=

بر اساس خروجی جدول بالا چون سطح معناداری کمتر از میزان خطای به دست آمده است فرض مورد تایید واقع می‌گردد. بر اساس خروجی جدول بالا چون سطح معناداری کمتر از میزان خطای ۰/۵ به دست آمده است فرض  $H_1$  مورد تایید واقع می‌گردد. این بدان معناست که اولویت همه مولفه‌ها یکسان نیست و از نظر میانگین تاثیری که بر امنیت ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارند با هم تفاوت معنادار دارند.

۳. ارزیابی مدل در نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس

مدل مطالعه حاضر یک مدل معادلات ساختاری (تحلیل مسیر) مبتنی بر واریانس است. لذا از روش حداقل مربعات جزئی و نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس استفاده شده است. طراحی مدل دارای سه مرحله می‌باشد:

۱. ارزیابی مدل اندازه‌گیری (مدل بیرونی)

مدل بیرونی به روابط بین متغیرهای مدل و گویه‌ها می‌پردازد. برای این منظور باید پایایی و روایی مدل اندازه‌گیری ارزیابی شود.

الف- ارزیابی پایایی مدل اندازه‌گیری (مدل بیرونی)

پایایی مدل اندازه‌گیری، سازگاری مدل را ارزیابی می‌کند. به عبارت دیگر باید در شرایط زمانی یکسان نتایج یکسانی ارائه کند. دو عامل در ارزیابی پایایی مدل‌های بیرونی مطرح است: تک بعدی بودن و پایایی درونی.

برای تأیید تک بعدی بودن، باید مقدار عاملی بزرگ‌تر از ۰/۶ باشد. مقدار بار عاملی کمتر از ۰/۳ کوچک محسوب شده و باید شاخص مربوطه از مدل حذف شود. برای پایایی درونی از دو شاخص پایایی ترکیبی (CR) و آلفای کرونباخ استفاده می‌شود که اگر هر دو شاخص بزرگتر از ۰/۷ باشند

پایایی برقرار است. همان طور که مشاهده می‌گردد، خروجی اعداد جدول بر پایایی مدل اندازه‌گیری صحت گذاشت.

جدول (۶): مقادیر بارهای عاملی، متوسط واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی

ابعاد	مؤلفه‌ها	شاخص‌های عملیاتی	گویه	بار عاملی	CR	cronbach	
فرهنگی	ایمان به خدا		اتکال به قرآن و اسلام	Q۱	۰.۹۱۲	۰/۸۸۷	
			فرهنگ ایثار و شهادت (عشق به لقاء الله)	Q۲	۰.۸۵۱		
			عزم راسخ (اخلاص)	Q۳	۰.۷۴۴		
			روحیه دینی و انقلابی	Q۴	۰.۸۳۵		
			اقتدار فرهنگی	Q۵	۰.۷۸۹		
	مقابله با شیخون- فرهنگی			تقویت مؤلفه‌های هویت بخش ملی	Q۶		۰.۶۸۲
				ترویج سبک زندگی اسلامی	Q۷		۰.۷۵۳
				خود باوری (اعتماد به نفس)	Q۸		۰.۸۳۶
				استقلال فکری	Q۹		۰.۸۲۰
				پایبندی به آرمان و ارزش‌های اسلامی- انقلابی	Q۱۰		۰.۸۳۳
				مقابله با تهاجم تبلیغاتی و خبری استکبار	Q۱۱		۰.۸۶۸
تعاملات فرهنگی			ایجاد اتحادیه‌های اطلاع‌رسانی با سایر کشورها	Q۱۲	۰.۵۷۴		
			توسعه رسانه‌های فرامرزی	Q۱۳	۰.۵۸۳		
			تعاملات بین‌المللی فضای مجازی	Q۱۴	۰.۷۰۲		
			حضور مؤثر در فضای مجازی	Q۱۵	۰.۷۸۷		
			حضور فرهنگی در مجامع جهانی	Q۱۶	۰.۶۵۷		
سیاسی	استکبارستیزی		بصیرت	Q۱۷	۰.۸۶۵		
			نفی نظام سلطه (عدم سلطه‌پذیری)	Q۱۸	۰.۷۹۴		
			مقابله با جهان تک‌قطبی	Q۱۹	۰.۵۹۷		
	تعاملات منطقه‌ای و جهانی			ایجاد نظامات جدید منطقه‌ای و جهانی	Q۲۰	۰.۷۳۰	
				حمایت از مسلمانان و جنبش‌های آزادیبخش	Q۲۱	۰.۶۹۴	
				عدم تعهد	Q۲۲	۰.۸۴۳	
				وحدت ملی	Q۲۳	۰.۸۶۳	
				تعامل مؤثر و سازنده در روابط بین‌الملل	Q۲۴	۰.۸۶۶	
				گسترش همکاری‌های منطقه‌ای و جهانی	Q۲۵	۰.۶۸۸	
				دیپلماسی (منطقه‌ای و بین‌المللی)	Q۲۶	۰.۷۷۱	
				حضور فعال در سازمان‌های (منطقه‌ای و بین‌المللی)	Q۲۷	۰.۷۴۰	
				عدم انزغال (عدم انزواطلبی)	Q۲۸	۰.۶۱۱	
				نرمش قهرمانانه	Q۲۹	۰.۶۳۱	

ابعاد	مؤلفه ها	شاخص های عملیاتی	گویه	بار عاملی	CR	cronbach
	اتحاد منطقه ای و اسلامی	همزیستی مسالمت آمیز (تنش زدایی) اتحاد کشورهای اسلامی همگرایی منطقه ای	Q۳۰	.۷۷۳		
			Q۳۱	.۷۶۹		
			Q۳۲	.۷۲۶		
اقتصادی	پیشرفت اقتصادی	جایگاه اول اقتصادی در منطقه رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی ساماندهی نیروی کار ایرانی (در سطح منطقه ای - جهانی)	Q۳۳	.۸۸۱	۰/۸۱۴	۰/۷۴۱
			Q۳۴	.۸۵۱		
			Q۳۵	.۶۵۴		
			Q۳۶	.۸۶۶		
	استقلال اقتصادی	تشویق سرمایه گذاری خارجی خود کفایی (در کالاهای اساسی) عدم استقراض خارجی مدیریت خطرات اقتصادی خارجی	Q۳۷	.۹۱۴		
			Q۳۸	.۷۶۰		
			Q۳۹	.۷۵۳		
			Q۴۰	.۸۴۵		
	تجارت خارجی	مقابله با ضربه پذیری در آمد نفت و گاز حمایت از صادرات کالا و خدمات انعقاد پیمانهای دو جانبه و چند جانبه با کشورها گسترش حضور در بازارهای بین المللی تنوع بخشی پیوندهای تجاری - اقتصادی با کشورها ارتقاء نقش ایران در توزیع و ترانزیت انرژی توسعه حمل و نقل ریلی منطقه ای و جهانی	Q۴۱	.۸۰۷		
			Q۴۲	.۷۹۱		
			Q۴۳	.۷۲۷		
			Q۴۴	.۸۲۶		
			Q۴۵	.۷۹۱		
			Q۴۶	.۸۲۴		
نظامی	بازدارندگی	اقتدار ملی و بین المللی توسعه توان موشکی (اقتدار موشکی) افزایش توان تهاجمی	Q۴۷	.۸۲۶	۰/۹۱۱	۰/۷۹۶
			Q۴۸	.۸۷۱		
			Q۴۹	.۷۵۴		
	تقویت بنیه دفاعی	نفوذ منطقه ای و حمایت از جبهه مقاومت ارتقاء توان نیروهای مسلح جهاد فی سبیل الله تقویت بسیج مستضعفین افزایش توان دفاعی در تراز قدرت منطقه ای کسب دانش و تولید سلاح های پیشرفته دفاعی افزایش ظرفیت قدرت نرم و دفاع سایبری گسترش هوشمندانه پدافند غیر عامل	Q۵۰	.۷۵۱		
			Q۵۱	.۸۳۴		
			Q۵۲	.۷۵۱		
			Q۵۳	.۸۱۶		
			Q۵۴	.۹۱۹		
			Q۵۵	.۶۰۷		
			Q۵۶	.۸۴۳		
Q۵۷	.۷۲۳					

ابعاد	مولفه ها	شاخص های عملیاتی	گویه	بار عاملی	CR	cronbach	
	عدم اتکاء به بیگانگان		Q۵۸	۰.۷۴۷			
			Q۵۹	۰.۷۶۲			
اجتماعی	وفاق اجتماعی		Q۶۰	۰.۸۴۸	۰/۸۹۴	۰/۷۷۰	
			Q۶۱	۰.۸۶۳			
			Q۶۲	۰.۷۶۳			
			Q۶۳	۰.۸۲۶			
	مقابله با آسیب‌های اجتماعی			Q۶۴			۰.۹۳۸
				Q۶۵			۰.۷۵۷
				Q۶۶			۰.۸۵۲
				Q۶۷			۰.۶۸۵
	اقتدار علمی			Q۶۸			۰.۹۱۷
				Q۶۹			۰.۸۱۶
				Q۷۰			۰.۷۳۵
				Q۷۱			۰.۸۱۷
				Q۷۲			۰.۸۸۴
				Q۷۳			۰.۸۱۸
				Q۷۴			۰.۷۴۹
				Q۷۵			۰.۸۲۰
محیط زیست محیطی	تعاملات زیست محیطی		Q۷۶	۰.۹۲۲	۰/۷۲۶	۰/۷۴۲	
			Q۷۷	۰.۸۱۳			

ابعاد	مولفه ها	شاخص های عملیاتی	گویه	بار عاملی	CR	cronbach
حفظ منابع	توسعه همکاری های منطقه ای و جهانی در زمینه محیط زیست		Q۷۸	۰.۸۷۵		
			Q۷۹	۰.۶۵۹		
			Q۸۰	۰.۸۶۴		
	عدم انتشار گازهای گلخانه ای			Q۸۱	۰.۶۶۶	
				Q۸۲	۰.۹۴۱	
حفظ منابع طبیعی						

### ب- ارزیابی روابط مدل اندازه گیری (مدل بیرونی)

برای ارزیابی روایی در روش حداقل مربعات جزئی، روایی سازه بسیار مهم است. برای برقراری روایی سازه باید روایی همگرا و روایی واگرا برقرار باشند. در روایی همگرا، میزان همبستگی بین متغیرها و گویه های مربوطه، بالا می باشد. برای ارزیابی روایی همگرا از دو شاخص میانگین واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی استفاده می شود. اگر ویژگی های زیر وجود داشته باشد روایی همگرا برقرار است:

۱. میانگین واریانس استخراج شده بزرگتر از ۰/۵ باشد ۲. پایایی ترکیبی بزرگتر از ۰/۷ باشد
- روایی واگرا یعنی شاخص های موردنظر یک بعد با سایر شاخص ها ارتباط ضعیفی داشته یا ارتباط نداشته باشد. در مدل سازی مسیری PLS از معیار فورنل- لارکر برای سنجش آن استفاده می کنیم. معیار فورنل- لارکر بیان می کند که روایی واگرا در صورتی برقرار است که مقادیر موجود روی قطر اصلی از مقادیر موجود در ستون مربوط به آن متغیر بیشتر باشد. طبق نتایج آزمون فورنل- لارکر، متوسط واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی روایی واگرا و روایی همگرا برای تمامی متغیرها برقرار است.

جدول (۷): نتایج آزمون فورنل- لارکر، متوسط واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی

سازه ها (متغیرها)	AVE	CR	محیط زیست	اجتماعی	نظامی	اقتصادی	سیاسی	فرهنگی
فرهنگی	۰/۷۱۴	۰/۹۳۶						۰/۸۲۵
سیاسی	۰/۶۳۳	۰/۸۸۵					۰/۷۳۶	۰/۰۷۸
اقتصادی	۰/۵۴۹	۰/۸۱۴				۰/۷۲۱	۰/۶۱۸	۰/۰۶۲
نظامی	۰/۵۲۵	۰/۹۱۱			۰/۷۷۴	۰/۶۷۷	۰/۵۲۴	۰/۰۸۳
اجتماعی	۰/۸۴۴	۰/۸۹۴		۰/۸۰۲	۰/۵۷۶	۰/۶۸۶	۰/۴۳۲	۰/۰۵۲
محیط زیست	۰/۶۷۸	۰/۷۲۶	۰/۹۴۲	۰/۴۴۸	۰/۴۰۱	۰/۵۲۱	۰/۶۲۶	۰/۰۵۶



## ارزیابی مدل ساختاری (مدل درونی)

مدل درونی به روابط بین متغیرها می پردازد. برای ارزیابی مدل درونی از معیارهای مختلفی استفاده می شود. برای بررسی برازش مدل ساختاری پژوهش حاضر، اولین و اساسی ترین معیار، ضرایب معناداری Z یا همان مقادیر تی است. در نرم افزار اسمارت پی ال اس، این ضرایب با استفاده از دستور بوت استرپ محاسبه می شوند. برازش مدل ساختاری با استفاده از مقادیر تی به این صورت است که مقادیر نشان داده شده بر روی مسیرها باید از ۱,۹۶ بیشتر باشد. چنانچه مقادیر حاصله از مقدار استاندارد ۱,۹۶ بیشتر به دست آمد، معنادار بودن مسیر مربوطه و مناسب بودن مدل ساختاری را نشان می دهد. ارزیابی ضرایب مسیر بین متغیرها در مدل صورت می گیرد. اندازه ضریب مسیر، بیانگر قوت رابطه بین دو متغیر است. در این تحقیق برای به دست آوردن تی آماری نیز از آزمون بوت استرپ با ۵۰۰ تکرار استفاده شده است.

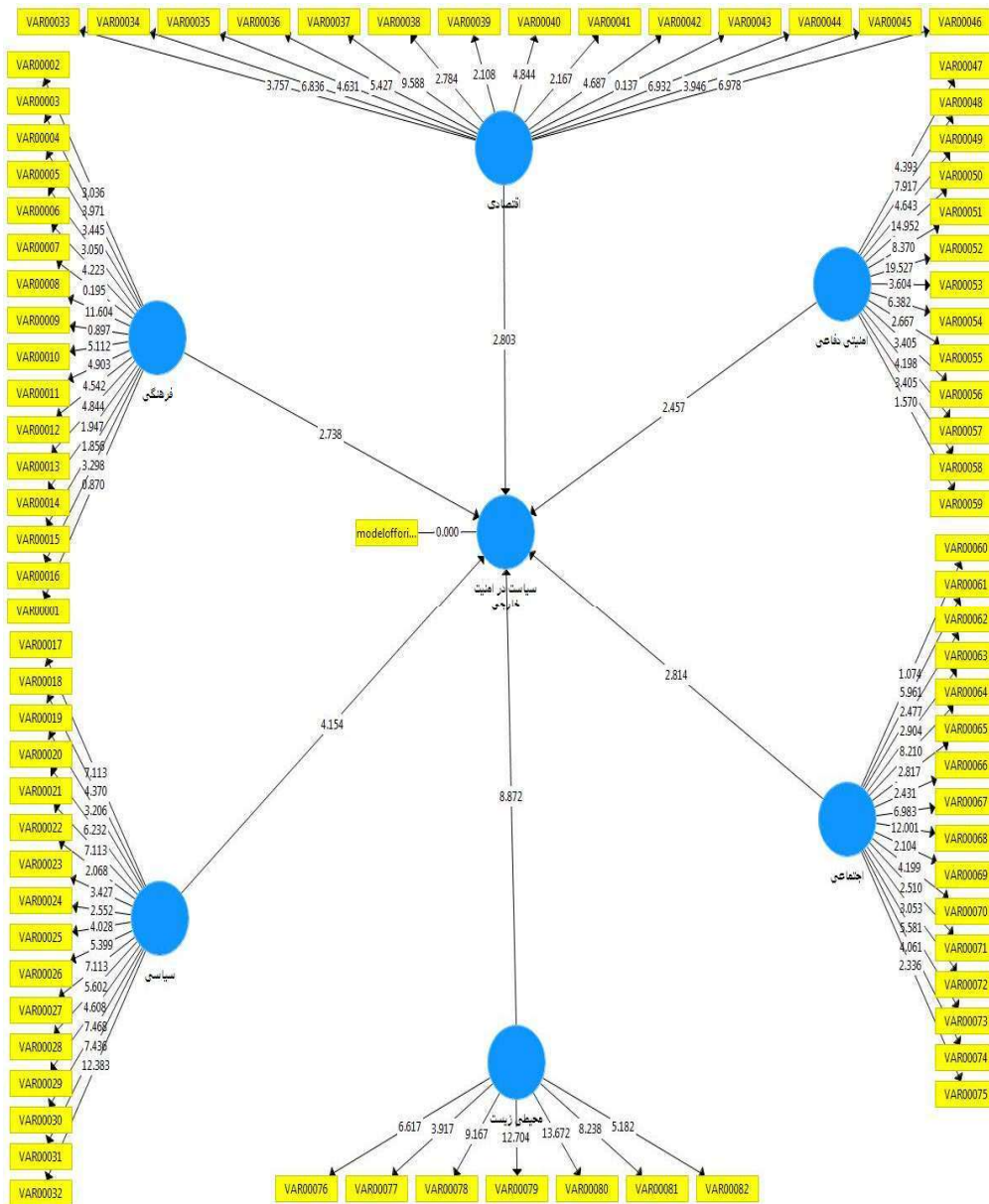
جدول (۸): نتایج آزمون مسیر

مسیر	t-values	سطح معنادار (P)	نتیجه در سطح ۵٪
فرهنگی - امنیت در سیاست خارجی	۲,۷۳۸	۰/۰۰۰	تأیید
سیاسی - امنیت در سیاست خارجی	۴,۱۵۴	۰/۰۰۰	تأیید
اقتصادی - امنیت در سیاست خارجی	۲.۸۰۳	۰/۰۰۰	تأیید
نظامی - امنیت در سیاست خارجی	۲,۴۵۷	۰/۰۰۰	تأیید
اجتماعی - امنیت در سیاست خارجی	۲.۸۱۴	۰/۰۰۰	تأیید
زیست محیطی - امنیت در سیاست خارجی	۸.۸۷۲	۰/۰۰۰	تأیید

ارائه الگو (مدل در حالت ضریب معانی ساختاری)

## ارائه الگو (مدل در حالت ضریب معانی ساختاری)

با توجه ابعاد شش گانه امنیت (فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، نظامی و محیط زیست) مولفه ها و زیر مولفه های مربوطه الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی ج.ا.ایران به شرح نمودار زیر می باشد.



نمودار (۲): الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی

### نتیجه گیری

در ساختار آنارشی حاکم بر نظام بین الملل که فاقد اقتدار مرکزی برای جلوگیری از تجاوز می باشد، اولین هدف کشورها، حفظ امنیت ملی و صیانت از کشور است. بنابراین، مهم ترین، حیاتی ترین و فوری ترین هدف سیاست خارجی ج.ا.ایران، حفظ موجودیت و تأمین امنیت ملی می باشد. این تحقیق با رویکرد آمیخته (کمی و کیفی) و روش تحلیل محتوای کیفی از نوع اکتشافی می باشد. شاخص ها، مولفه ها و ابعاد از طریق ابزار داده بنیاد و کد گذاری (باز، محوری و انتخابی) استخراج گردید. به منظور استفاده از نظرات اساتید، صاحب نظران و مدیران در حوزه امنیت ملی در سیاست خارجی

ج.۱. ایران از پرسشنامه (باز و بسته) استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل نظرات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری «مدظله العالی» و اسناد بالادستی (قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی نظام) در حوزه امنیت ملی در سیاست خارجی، از روش تحلیل محتوا استفاده شد. پس از تکمیل پرسشنامه و تعیین وزن متغیرها به منظور اولویت بندی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها از طریق نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس انجام پذیرفت. نهایتاً رابطه بین ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها احصاء و الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی در سیاست خارجی بر اساس دیدگاه‌های حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و اسناد بالادستی طراحی و ارایه گردید.

به منظور تدوین ابزار سنجش پرسشنامه، پس از احصاء ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها، به منظور بهره‌گیری از نقطه نظرات اساتید خبره، در قالب شش بعد (فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و محیط زیست) دسته بندی گردید و در قالب پرسشنامه-ای تنظیم و با بهره‌گیری از نظرات خبرگان و اساتید پس از جرح و تعدیل لازم و اعمال اصلاحات مرتبط، روایی و پایایی اولیه آن مورد ارزیابی قرار گرفت. نتیجه کلی این ارزیابی نشان می‌دهد که ابزار سنجش طراحی شده به خوبی می‌تواند داده‌های مورد نظر برای تدوین الگوی امنیت ملی را جمع‌آوری نماید. سپس داده‌های گردآوری شده به کمک ابزار سنجش، ابتدا به بررسی توزیع داده‌های هر بعد، مولفه و شاخص پرداخته شد و در نتیجه به کمک فن آمار استنباطی کولموگروف-اسمرینوف مشخص گردید که توزیع داده‌های همه متغیرها نرمال است. برای بررسی اینکه ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها بر الگو تاثیر دارند از آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت استفاده گردید.

بر اساس نتایج تحلیل که به کمک آزمون رتبه بندی فریدمن تقدم و تاخر هر کدام ابعاد شش گانه به لحاظ تاثیری که بر امنیت ملی در سیاست خارجی دارند انجام گرفت، بیشترین رتبه میانگین تاثیر را بعد فرهنگی و آخرین رتبه آن بعد محیط زیست بود. بنابراین از دیدگاه جامعه پاسخ دهنده ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و زیست محیطی به عنوان ابعاد اصلی تاثیرگذار بر امنیت ملی در سیاست خارجی می‌باشند که مولفه‌های هر کدام نیز از نظر گذراننده شد. الگوی امنیت ملی در سیاست خارجی به همراه ابعاد و مولفه‌های آن به کمک نرم افزار معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی مورد تحلیل قرار گرفت که شکل اولیه الگو به همراه مقادیر اعداد تاثیر ذکر گردیده است.

## منابع

## منابع دینی و ملی

- امام خمینی، روح الله، (۱۳۸۹)، «صحیفه امام»، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- مقام معظم رهبری «مدظله العالی»، (۱۴۰۱)، مجموعه بیانات، برگرفته از WWW.Khamenei.ir.
- شمس، عبدالله، (۱۳۸۷)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دراک.
- سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، برگرفته از:  
[http://www.yu.ac.ir/uploads/Sanad-%20Cheshmandaz\\_971.pdf](http://www.yu.ac.ir/uploads/Sanad-%20Cheshmandaz_971.pdf)

## الف) منابع فارسی

## کتاب

۱. افتخاری، اصغر، (۱۳۹۲)، «امنیت اجتماعی شده با رویکرد اسلامی»، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲. بهنام، آزاد، (۱۳۷۸)؛ «جایگاه چین در نظام جدید بین المللی»، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۳. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، (۱۳۹۴)، «اصول و مبانی روابط بین الملل»، جلد اول و دوم، تهران، سمت.
۴. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۳)، «چرخه گفتمانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، نشر مخاطب.
۵. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، (۱۳۹۵)، «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، تهران، سمت، چاپ هفتم.
۶. رضایی میرقائد، محسن و مبینی، علی (۱۳۸۵)، «ایران آینده در افق چشم انداز»، تهران، فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۷. شعبانی، حسن، (۱۳۹۱)، «مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روشها و فنون تدریس)»، تهران، انتشارات سمت.
۸. کوبالکوا، وندولکا (۱۳۹۲)، «سیاست خارجی در جهان بر ساخته»، ترجمه مهدی میرمحمدی و علیرضا خسروی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۹. عساریان نژاد، حسین، (۱۳۹۲)، «الگوی راهبردی پیشرفت اقتدار آمیز اسلامی-ایرانی»، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، جلد چهارم، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۰. ماندل، رابرت (۱۳۸۷)، «چهره متغیر امنیت ملی»، تهران، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ سوم.

۱۱. مرادیان، محسن (۱۳۹۱)، «مبانی نظری امنیت»، دانشگاه علوم و فنون فارابی، تهران، چاپ دوم.

۱۲. واعظی، محمود (۱۳۸۹)، نفت و سیاست خارجی، تهران، پژوهشکده تحقیقات راهبردی.

### مقالات:

۱. احدی، محمد و کلانتری، فتح اله (۱۳۹۶). نوعثمانی گرایی در ترکیه و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. امنیت ملی، ۷(۲۴): ۱۰۷-۱۳۱.

۲. احمدی، حمید (۱۳۹۵)، «عربستان سعودی و نظم مطلوب منطقه ای: چالشها و استراتژیها»، مجموعه مقالات اولین کنفرانس امنیتی تهران: نظم امنیتی منطقه ای در غرب آسیا، جلد دوم.

۳. اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۹۴). الگوی امنیت در مکتب امنیتی جمهوری اسلامی ایران. آفاق امنیت، ۸(۲۶): ۱۰۵-۱۳۴.

۴. اسدی، علی اکبر. (۱۳۹۶). سیاست خارجی عربستان سعودی: منابع، اهداف و مسائل. مطالعات راهبردی، ۲۰(۱) (مسلسل ۷۵): ۱۰۷-۱۳۳.

۵. اسماعیلی، محسن و بالایی، حمید (۱۳۹۴). الگوی راهبردی تامین امنیت ملی در سیاست های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران. آفاق امنیت، ۸(۲۷): ۵-۳۷.

۶. افتخاری، اصغر، نادری باب اناری، مهدی و میسمی، حسین. (۱۳۹۰). بازخوانی الزامات امنیتی سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴؛ رویکردی چندجانبه. راهبرد، ۲۰(۶۰): ۵۳-۸۰.

۷. بلوکی، صالح، خوش خطی، مهدی، کشاورز، بهمن، جعفری، فرشید (۱۳۹۷)، «تبیین سیاست خارجی دولت اعتدال از منظر تحلیل گفتمان»، فصلنامه پژوهش های سیاسی و بین المللی، ۹(۳۷).

۸. بیات، بهرام (۱۳۹۵)، «هندسه قدرت جهانی و شرایط انتظامی و امنیتی آن»، مجموعه مقالات همایش «جهان در پیچ تاریخی، نقش ج. ا. ایران در هندسه جهانی قدرت»، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، جلد اول.

۹. مهدی جاودانی مقدم (۱۳۸۷). بررسی تحلیلی - تطبیقی ائتلاف سازی امریکا پس از جنگ سرد، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۱۴(۵۷)، ۲۷.

۱۰. جعفری، علی اکبر و جانباز، دیان (۱۳۹۵). تنوع گفتمانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و وجوه دیپلماسی نوین هسته ای. پژوهش های راهبردی سیاست، ۵(۱۶)، ۹۳-۱۲۱.

۱۱. جعفری، تقی، حقیقی، علی محمد و رواند، امین (۱۴۰۰). تاثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت ملی در دولت دوازدهم. امنیت ملی، ۱۱(۴۰): ۲۷۷-۳۰۴.

۱۲. دانش نیا، فرهاد، نظرپور، داوود و سلیمی، آرمان (۱۳۹۴). فهم سیاست خارجی ترکیه در پرتو دگرگونی عمق استراتژیک احمد داوود اغلو. پژوهش های روابط بین الملل، ۵(۱۷)، ۱۶۹-۲۰۰.

۱۳. درویشی، فرهاد (۱۳۸۹). ابعاد امنیت در اندیشه و آراء امام خمینی (ره). فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۳(۴۹)، ۵۵-۸۲.

۱۴. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و عطائی، مهدی (۱۳۹۳). گفتمان هسته‌ای دولت یازدهم. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۷(۶۳)، ۸۷-۱۲۰.
۱۵. رحیمی روشن، حسن. (۱۳۹۶). بازدارندگی منطقه‌ای و تامین امنیت جمهوری اسلامی ایران. سیاست و روابط بین‌الملل، ۱(شماره ۱)، ۷۹-۹۹.
۱۶. رضایی، علیرضا (۱۳۸۷)، «بین دوره‌های سیاست خارجی ج.ا.ایران از منظر تئوری‌های روابط بین‌الملل»، فصلنامه راهبرد، ۱۶(۴۸)، ۸۹-۹۸.
۱۷. امیر روشن، عاطفه علیمیرزایی (۱۳۹۶). تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران جنگ تحمیلی بر اساس نظریه انتقادی روابط بین‌الملل، نشریه مطالعات دولت پژوهی در جمهوری اسلامی ایران، ۳(۲)، ۴۵-۶۹.
۱۸. طباطبائی، سید محمد و توپچی، میلاد (۱۳۹۴). مقایسه سیاست‌های هسته‌ای ایران در دوران اصلاحات و اصولگرایی. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۴(۱۳)، ۱۱۹-۱۴۶.
۱۹. عباس زاده، هادی و کرمی، کامران (۱۳۹۰). سرمایه اجتماعی و امنیت ملی پایدار. مطالعات راهبردی، ۱۴(۱) (مسلسل ۵۱)، ۳۱-۵۸.
۲۰. عبدالعلی پور، قادر، متکی، منوچهر، حسینی، محمدرضا، سعیدی، علی، مقدم‌فر، حمیدرضا و ملکوتیان، مصطفی (۱۳۹۹). ارائه الگوی راهبردی «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق نظام ج.ا.ایران. امنیت ملی، ۱۰(۳۸)، ۴۷۵-۵۰۲.
۲۱. عصاریان نژاد، حسین، حاتمی، حمیدرضا، بیات، بهرام و داودی، محمد (۱۳۹۸). مقاله پژوهشی: طراحی الگوی جامعه امن جمهوری اسلامی ایران از منظر مقام معظم رهبری (مد ظله العالی). امنیت ملی، ۹(۳۲)، ۱۵۱-۱۷۰.
۲۲. عرفانی، سهراب، بینی دهکردی، علی، افتخاری، اصغر، مرادیان، محسن و دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، (۱۴۰۱)، «الزامات تأمین امنیت در افق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، فصلنامه امنیت ملی، ۴۳.
۲۳. فغانی، حجت‌الله، صبوری، رضا (۱۳۹۱)، «امنیت ملی مفهومی در حال تحول»، فصلنامه امنیت، ۲(۵).
۲۴. قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۱)، «ملاحظات امنیت ملی و غرب‌گرایی در سیاست خارجی ترکیه»، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۵(۵۸).
۲۵. قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۲)، «بنیادهای امنیتی سیاست خارجی چین»، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۶(۲).
۲۶. قیاسی، وحید (۱۳۸۹)، «تحول مفهوم بازدارندگی در چارچوب راهبرد امنیتی رژیم صهیونیستی»، فصلنامه سیاست خارجی، ۲۴(۳).

۲۷. کامکار، مهدی و زنجانی، عمید (۱۳۸۶)، «درآمدی بر امنیت ملی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، ماهنامه نگرش راهبردی، ۸ (۸۳، ۸۴).

۲۸. کبیری، ابوالحسن (۱۳۹۹)، «سیاست خارجی بر گرفته از منظومه فکری امام خامنه‌ای «مدظله العالی» و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا. ایران»، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، ۲۴.

۲۹. کولایی، الهه و عابدی، عقیقه (۱۳۹۷)، «مولفه‌های ژئوپلیتیکی سیاست خارجی روسیه»، فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱۴ (۱).

۳۰. محمودخانی، زهرا و کشیشیان، گارینه (۱۳۹۵)، «بررسی مقایسه‌ای گفتمان‌های سیاست خارجی دولت دهم و یازدهم و تأثیر آن بر امنیت منطقه خاورمیانه»، فصلنامه سیاست خارجی، ۳۰ (۲).

۳۱. معین‌الدینی، جواد و انتظارالمهدی، مصطفی (۱۳۸۸)، «یاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران ریاست جمهوری، آقای هاشمی رفسنجانی و محمد خاتمی»، دانشنامه (واحد علوم و تحقیقات)، ۲ (۳).

۳۲. منتظران، جاوید و تاج‌آبادی، حسن (۱۳۹۵)، «بررسی اهداف و اصول امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از منظر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله العالی)»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۶ (۱۴).

۳۳. نصراله‌زاده، محمدجواد، و صائبی، حسن (۱۳۹۷). ارائه الگوی راهبردی در حوزه امنیت اجتماعی بر اساس گفتمان امام خمینی (ره)، رهبری، قانون اساسی، تجارب جمهوری اسلامی ایران و بهره‌گیری از تجارب بشری. امنیت ملی، ۸ (۲۷)، ۴۹-۷۴.

۳۴. نوری، علیرضا (۱۳۹۸). مفاهیم مهار و بازدارندگی در روابط روسیه و امریکا؛ تأثیر و پیامدها برای ایران. سیاست جهانی، ۸ (۲)، ۲۴۷-۲۹۰.

۳۵. نوری، علی‌رضا (۱۳۸۷). تحولات مفهوم آمریکاستیزی در سیاست خارجی روسیه با تأکید بر سیاست خارجی پوتین. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۱ (۴۲)، ۸۵۳-۸۷۶.

## پایان نامه

۱. پورقلی، محسن (۱۳۹۴)، «الگوی محیط‌شناسی امنیتی جمهوری اسلامی ایران»، (رساله دکتری) دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده امنیت ملی.

۲. حسن‌پور، جعفر (۱۳۹۵)، «ارائه الگوی راهبردی اداره امور مناطق آزاد تجاری، از طریق تجارب نظام ج.ا. ایران بر اساس گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی»، (رساله دکتری)، دانشکده امنیت ملی، دانشگاه

عالی دفاع ملی.

۳. هادی پور، میثم (۱۳۹۲)، «تبیین الگوی امنیت جمعی در سیاست جمهوری اسلامی ایران»، (رساله کارشناسی ارشد)، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.

ب) منابع لاتین

1. Grimmett, R. F. (2010). Instances of Use of United States Armed Forces Abroad, 1798-2008. DIANE Publishing.
2. Darwich, May (2014), The Ontological (In)security of Similarity: Wahhabism versus Islamism in Saudi Foreign Policy, GIGA Working Papers, No 263, German Institute of Global and Area Studies.
3. Etzioni, A. (2008). Security first: For a muscular, moral foreign policy. Yale University Press.
4. Josephi, Uri Bat (2000)- "Toward a Paradigm Shift in Israel's National Security Conception", Israeli Affairs, Vol 6, Issue 3/4.
5. Marschall, Christin, (2003), Iran's Persian Gulf policy; From Khomeini to Khatami, London: Routledge Curzon.
6. Sarkesian, S. C., Williams, J. A., & Cimbala, S. J. (2008). US national security: policymakers, processes, and politics. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.